

Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması: Ön Çalışma

Banu Yılmaz
Ankara Üniversitesi

Özet

Travma mağdurlarıyla yapılan çalışmalar, insanların doğuştan sahip oldukları varsayımlara göre davrandığını ve travmatik olayların, bu varsayımların sarsılmasına neden olduğunu ortaya koymaktadır. Janoff-Bulman (1989), 'Temel Varsayımlar Modeli' ile insanların temel inançlarını açıklamaya yönelik bir kuramsal çerçeve sunmuştur. Bu modelde, bireyin sahip olduğu temel varsayımlar, 'dünyanın iyiliği varsayımı', 'dünyanın anlamlılığı varsayımı' ve 'kendilik değeri varsayımı' olarak üç ana grupta ele alınmaktadır. Janoff-Bulman (1989), bu modeldeki üç ana varsayımı temel alarak, travmaya maruz kalmış kişilerin varsayımlarında ortaya çıkan değişimleri ölçmek amacıyla "Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği"ni (DİVÖ) (World Assumptions Scale) geliştirmiştir. Bu ölçek, her biri birer varsayımı temsil eden yedi alt boyuttan oluşmaktadır: Dünyanın iyiliği, adalet, olayların kontrol edilebilirliği, rastlantısallık, kendilik değeri, yaşam üzerinde kişisel kontrol, şans. Bu çalışmanın amacı da, DİVÖ'nün Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin bir ön-çalışma yapmaktır. Araştırmanın örneklemini, farklı eğitim düzeylerine sahip 137'si kadın, 82'si erkek olmak üzere 219 yetişkinden oluşmaktadır. Veri toplamak amacıyla DİVÖ'nün Türkçe formunun yanı sıra, ölçüt geçerliği için Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri kullanılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin bilgi elde etmek amacıyla temel bileşenler analizi yapılmış; bunun sonucunda ölçeğin altı faktörlü bir yapıya sahip olduğu bulunmuştur. Ölçeğin iç-tutarlık katsayısı .70, test-tekrar test güvenirlilik katsayısı ise .58'dir. Bulgular, DİVÖ'nün Türkçe formunun, çeşitli türden travmatik yaşantılara maruz kalmış gruplardan elde edilecek veriler de kullanılarak yeniden ele alınmasının ardından, ülkemizde ruhsal travma alanında kullanılan değerlendirme araçlarına katkı sağlayacak bir ölçek olabileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: Dünyaya ilişkin varsayımlar, temel varsayımlar modeli, travma, geçerlik, güvenirlilik

Abstract

Studies on the psychological aftermath of traumatic events suggest that people operate according to unquestioned assumptions and traumatic experiences shatter these assumptions. Janoff-Bulman (1989) provided a theoretical framework and suggested a model called 'Model of Basic Assumptions' to explain people's beliefs and assumptive worlds. According to this model, people have three basic assumptions: benevolence of the world, meaningfulness of the world, and worthiness of self. Based on these three assumptions, Janoff-Bulman (1989) developed a scale called "World Assumptions Scale" (WAS) to measure basic assumptions of trauma victims. The scale has seven sub-scales, each of which represents an assumption in the model: benevolence of the world, justice, control, randomness, self-worth, self-control, luck. The purpose of this research was to make a pre-study to investigate the reliability and validity of the Turkish version of WAS. The sample of the study consisted of 219 adults (137 females, 82 males). Besides WAS, the Rotter Internal-External Locus of Control Scale and Brief Symptom Inventory were used to determine the criterion validity of the scale. The principal component analysis revealed that the scale had six factors. The internal consistency of the scale was .70, and the test-retest reliability coefficient was .58. Findings suggested that the reliability and validity of this scale should be repeated based on data gathered from samples consisted of individuals exposed to different kinds of traumatic events. The usage of this scale in trauma research would contribute knowledge on psychological aftermath of trauma.

Key words: World assumptions, model of basic assumptions, trauma, reliability, validity

Yazışma Adresi: Banu Yılmaz, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü 06100 Sıhhiye-Ankara

E-posta: byilmaz@humanity.ankara.edu.tr

Yazar Notu: Bu çalışmada geçerlik-güvenirlilik çalışması anlatılan ölçek, yazarın doktora tezinde kullanılmış ve ilk olarak tezde yayımlanmıştır.

Yoğun travmatik yaşantılar, bireyi bilişsel, duygusal ve davranışsal açılarından etkileyen olaylardır. Bu tür yaşantılara maruz kalan bireylerin psikolojik tepkilerini anlamının bir yolu, bu insanların dünyaya ilişkin temel varsayımlarını ve stresli yaşam olaylarının bu varsayımlar üzerindeki etkilerini incelemektir (Janoff-Bulman ve Frieze, 1983). Travma mağdurlarıyla yapılan çalışmalar, insanların genellikle sorgulanmayan varsayımlara göre davrandığını göstermektedir (örn., Foa, Ehlers, Clark, Tolin ve Orsillo, 1999; Janoff-Bulman, 1989; Magwaza, 1999; Matthews ve Marwitt, 2004; Wickie ve Marwit, 2000). Travmatik olaylar, bu varsayımların sarsılmasına neden olarak, bu temel inançların doğasını açığa çıkarabilmektedir. Bir başka deyişle, travmaya maruz kalmak, bunu yaşayan bireyin tepkileri ve yaşamının olağan akışında dayandığı temel varsayımları konusunda bilgi verebilmektedir (Janoff-Bulman, 1992).

Bilişsel sistemin merkezinde, dünya ve kendilikle ilgili güvenlik ve incinmezlik duygusunu sağlayan temel varsayımlar bulunmaktadır (Bowlby, 1969). Bu varsayımlar, yaşamın ilk yıllarındaki deneyimlerden şekillenmektedir. İlk temasın yaşandığı kişi, dünya ve benliğin ilk sözel olmayan temsillerini sağlayıcı bir işlev görmektedir. Daha ayrıntılı olarak ifade edilirse, anne, bebeğin ağlamasına yanıt vererek, "iyilik" ile ilgili ilk temeli atar. Bu ilk sosyal etkileşimlerde, çocuk, iyi ve anlamlı bir dünya ve değerli bir "ben"e ilişkin ilk temsilleri geliştirmeye başlar. Stern (1985), bebeğin 7 aydan itibaren kendisi ve diğerleriyle ilgili genellemeler yapmaya başladığını belirtmektedir. Bu olumlu genellemeler, temel varsayımların sözel olmayan ilk temsilleridir. Yetişkinlikte, bu varsayımlar bilişsel sistemdeki daha soyut genel şemalar haline gelmektedir (akt., Janoff-Bulman ve Berg, 1998).

Bireylerin, doğuştan sahip oldukları varsayımlara göre davrandığı görüşü, daha önceki yıllarda bazı yazılarda farklı kavramlarla ifade edilmiştir. Örneğin Bowlby'nin (1969) "dünya modelleri", Parkes'in (1971) "varsayımsal dünya", Maris'in (1975) "anlamın yapıları" ve Epstein'in (1973) "gerçeklik kuramı" kavramları benzer bir yapıyı temsil etmek için kullanılmıştır (akt., Janoff-Bulman, 1989). Bu yapı, bireyin etkin olarak işlev gösterebilmesi için kendisi ve dünyaya ilişkin beklentiler sağlayan, zaman içinde gelişen temel bir kavramsal sistemdir. Bu kavramsal sistem, genellikle yaşam içindeki etkileşimler sırasında gözlemlenebilir hale gelen bir dizi varsayımla temsil edilmektedir (Janoff-Bulman, 1989).

Temel Varsayımlar Modeli

Janoff-Bulman'ın (1989), insanların inançları ve varsayımları konusunda kuramsal bir çerçeve sunduğu "Temel Varsayımlar Modeli"nde, bireyin sahip olduğu

temel varsayımlar üç ana grupta ele alınmaktadır.

Dünyanın İyiliği Varsayımı. Bireyin dünyayı olumlu ya da olumsuz olarak görme derecesini içeren bu kategoriye oluşturan iki temel varsayım kişisel olmayan dünyanın iyiliği (benevolence of the impersonal world) ve insanların iyiliğidir (benevolence of people). Kişisel olmayan dünyanın iyiliğine inanç ne kadar güçlüyse, dünyanın iyi bir yer olduğuna ve kötülüklerin de o kadar az olduğuna olan inanç o derece güçlüdür. Benzer şekilde, insanların iyiliğine olan inanç, insanların temelde iyi, yardımsever ve nazik olduğuna ilişkin inançla paraleldir (Janoff-Bulman, 1989; 1992).

Dünyanın Anlamlılığı Varsayımı. Bireyin, sonuçların dağılımına (distribution of outcomes) ilişkin inancını içermektedir. Bir başka deyişle, kimin başına iyi, kimin başına kötü şeylerin geleceğine ilişkin soruya verilen yanıt bu varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayım da, adalet, kontrol edebilirlik ve rastlantı olmak üzere üç ilkeye göre belirlenmektedir. Birinci ilke, insanların hak ettiklerini yaşadıklarına olan inancı yansıtan "adalet" ilkesidir. Lerner'in (1980) "adil dünya kuramı", insanların adil bir dünya inancına olan gereksinimlerinden söz etmektedir. Bu kurama göre, insanlar neyi hak ederlerse onu alırlar ve neyi alırlarsa onu hak etmişlerdir. Sonuçların dağılımı konusundaki ikinci etmen veya ilke, 'kontrol edebilirlik'tir. Sonuçların dağılımı, bireyin kişiliğinden çok davranışlarına bağlanabilir. Bu açıdan, uygun davranışlar, bireyin başına gelecekleri belirleyen etmendir. Buradaki varsayım, bireyin dünyayı kendi davranışlarıyla belirleyebileceği ve incinebilirlik olasılığını uygun davranışlarla en aza indirebileceğidir. Adalet ve kontrol varsayımları bir arada düşünüldüğünde "anlamlılık duygusu" olarak tanımlanan kavramı oluşturmaktadır. Sonuçların dağılımını etkileyen üçüncü ilke, 'rastlantı'dır. Rastlantısallık varsayımına göre, neden bazı olayların bazı insanların başına geldiğini anlamının bir yolu yoktur; bu yalnızca bir rastlantının sonucudur. Rastlantıya güçlü bir biçimde inanan bir birey adalet ya da kontrolü bir belirleyici olarak görmemekte ve olumsuz olayları engellemek için yapılabilecek bir şey olmadığına inanmaktadır (Janoff-Bulman, 1989; 1992).

Kendilik Değeri Varsayımı. Bireyin kendisiyle ilgili inançlarını içeren bu varsayımla ilgili üç boyut, dünyanın anlamlılığıyla ilgili üç ilkeye benzerdir. Benliğe ilişkin ilk varsayım, bireyin kendini ne derece iyi, ahlaklı ve değerli olarak algıladığıyla ilişkilidir. Birey, kendi kişiliğiyle ilgili olumlu bir algısı olduğu düzeyde adil bir dünyada incinmez olduğunu hisseder. Kendilikle ilgili ikinci varsayım, kendini uygun davranışlar gösteren bir birey olarak görme derecesini içeren 'kendilik kontrolü'dür. Buradaki temel sorun, bireyin sonuçları kontrol edip edemediği değil, sonuçları kontrol etmek için gerekli olanı yapıp yapmadığıdır.

Üçüncü varsayım, bireyin kendisini kötü talihten korumasına izin veren bir inanç olarak ele alınabilir. Buna göre dünya rastlantı ilkesine göre işleyebilir, ancak şanslı birey iyi sonuçları elde eder (Janoff-Bulman, 1989; 1992).

Bu üç temel varsayım ve bu varsayımların dayandığı ilke ya da inançlar bütün olarak ele alındığında, dünyaya ilişkin varsayımlarla ilgili kavramsal modelde sekiz önerme olduğu görülmektedir: Dünyanın iyiliği, insanların iyiliği, adalet, kontrol edebilirlik, rastlantısallık, kendilik değeri, kendilik kontrolü ve şans.

Dünyaya ilişkin bu temel varsayımlar, yaşamı daha güvenli ve rahat bir hale getirmektedir. Ancak travmatik olaylar bireyin varsayımlarını sarsarak, dünya ve kendisiyle ilgili olumlu inançlarını sorgulamasına; kendi incinebilirliğini fark etmesine neden olmaktadır. Travma mağdurları, yaşadıkları şeyin kendilerine olabileceğini hiç düşünmediklerini, olaydan sonra incinebilir, güvensiz ve korunmasız hissettiklerini belirtmektedir (Janoff-Bulman ve Berg, 1998). Travma mağdurlarının bu tepkisi, travmaya maruz kalmamış bireyin genellikle bir "incinmezlik yanılması" ("bu bana olmaz" duygusu)" temelinde yaşamını sürdürdüğü konusunda bilgi vermektedir. Örneğin, her insan, bilişsel düzeyde kanserin çok yaygın olduğunu ve trafik kazalarında çok sayıda insanın öldüğünü bilir, ancak kendisinin de bu tür olaylara maruz kalabileceğini düşünmez (Janoff-Bulman, 1989).

Bireyler, travmatik yaşantının kendi varsayımlarını sarsması sonucunda, yanlısamlarıyla yüzleşmeye; bir başka deyişle, kötü şeylerin kendisine ve sevdiklerine de olabileceğini anlamaya başlamaktadır. Becker (1973) bu durumu "dünyayı olduğu gibi görmek" olarak ifade etmektedir. Bu, varoluşçuluğun 'anlamsızlıklar dünyası' kavramıyla paralel bir kavramdır (akt., Janoff-Bulman ve Yopyk, 2004).

Travmanın ardından yaşanan başa çıkma çabalarında, travmaya ilişkin düşünce, duygu ve imgelerle yüzleşme ve bunlardan kaçınma arasında hassas bir dengeyi gerektiren varsayımların yeniden yapılandırılması süreci bulunmaktadır. Travmatik yaşantının üzerinden zaman geçtikçe, pek çok travma mağduru, kişisel olarak anlamlı bilişsel yeniden değerlendirmeler ve sosyal destekle, içsel dünyalarını yeniden kurmayı başarmaktadır (Janoff-Bulman, 1992). Başarılı bir başa çıkma süreci, önceki temel varsayımlara geri dönüş anlamı taşımamakta; travmatik yaşantıyla bütünleşen yeni bir varsayımsal dünya yapılandırma anlamına gelmektedir. Travmatik yaşantının ardından, travma mağduru, temel varsayımları düzeyinde, kendisi ve dünyaya ilişkin daha olumsuz varsayımları sürdürmeye devam etmektedir (Janoff-Bulman, 2004).

Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği ve Yapılan Çalışmalar

Travmatik olaylara maruz kalan bireylerin temel varsayımlarına ilişkin betimleyici veri elde etmek amacıyla Janoff-Bulman (1989) tarafından geliştirilen Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği (DİVÖ), her biri birer varsayımı temsil eden yedi alt boyuttan oluşmaktadır: Dünyanın iyiliği, adalet, olayların kontrol edilebilirliği, rastlantısallık, kendilik değeri, yaşam üzerinde kişisel kontrol ve şans. Temel Varsayımlar Modeli'nde önerilen sekiz varsayımdan ikisi ('dünyanın iyiliği' ve 'insanların iyiliği' varsayımları), ölçeğin geliştirilmesi aşamasında tek boyutta toplandığı için ölçek yedi alt boyuttan oluşmuştur.

Konuyla ilgili yazın gözden geçirildiğinde, 'Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği'nin travmatik yaşantısı olan çeşitli gruplarla yapılan çalışmalarda kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışmaların pek çoğu, travmaya maruz kalmanın temel varsayımlar üzerindeki etkilerini incelemeye yönelik olarak planlanmıştır (örn., Janoff-Bulman, 1989; Schwartzberg ve Janoff-Bulman, 1991). Geçmiş travmatik olayların, bu olaylara maruz kalmış kişilerin temel varsayımlarını etkileyip etkilemediği sorusuna yanıt aranan araştırmalardan birinde (Janoff-Bulman, 1989), travma mağdurları ve travmatik bir yaşantıya maruz kalmamış bireyler temel varsayımları açısından karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonuçları, travmatik olaydan yıllar sonra bile, travma mağdurlarının diğerlerine göre daha olumsuz varsayımlara sahip olduğunu göstermiştir. Schwartzberg ve Janoff-Bulman (1991) tarafından yapılan araştırmada ise bir yakını kaybetmenin, bireyin temel varsayımlarında ortaya çıkardığı değişimler incelenmiştir. Bu çalışmanın sonuçları, kaybı olan kişilerin, kontrol grubuyla karşılaştırıldığında, dünyanın anlamlılığı ile ilişkili varsayımlarının daha zayıf olduğunu göstermiştir. Travmatik bir olaya maruz kalmış bireylerde ortaya çıkan bilişsel değişimleri kavramak üzere tasarlanan bir başka çalışmada da (Magwaza, 1999), Güney Afrika'da yaşayan insan hakları ihlalleri nedeniyle mağdur olmuş bireyler, herhangi bir travmatik yaşantısı olmayan bireylerle, dünyaya ilişkin varsayımları ve travma sonrası stres belirtileri açısından karşılaştırılmıştır. Sonuçlar, travmaya maruz kalmış grubun, dünya ve insanlara ilişkin iyilik varsayımlarının travmatik yaşantısı olmayan gruba göre daha olumsuz olduğunu ortaya koymuştur. Matthews ve Marwit (2004) tarafından yapılan araştırmada ise, çocuğunu kaybetmiş anne-babaların temel varsayımları incelenmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, yas döneminde bulunan anne-babaların, böyle bir kaybı olmayan anne-babalara göre daha olumsuz varsayımlara sahip olduğu bulunmuştur. Travmatik yaşantıların temel varsayımlar üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bazı çalışmalarda da

(Foa ve ark., 1999; Wickie ve Marwit, 2000), travmatik yaşantının doğası ele alınmış; varsayımların, travmanın doğal yollarla ya da insan eliyle ortaya çıkmasına bağlı olarak nasıl değiştiği incelenmiştir. Bu çalışmalar, insan eliyle oluşturulan travmaların (savaş, terör, şiddet, cinsel taciz, tecavüz ve işkence gibi) doğa olayları sonucu ortaya çıkan travmalara göre, varsayımları daha olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.

Temel varsayımların, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ile ilişkisi konusundaki bir çalışmada (Solomon, Iancu ve Tyano, 1997), yedi yıl önce bir tren-otobüs çarpışmasından kurtulan gençlerin bilişsel şemaları incelenmiş; dünyanın iyiliği, insanların iyiliği, şans ve kendilik değeri konusundaki olumsuzluğun, daha yoğun travmatik stres belirtisi ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Bir başka çalışmada da, Foa ve arkadaşları (1999) tarafından, TSSB'si olan ve olmayan bireylerin temel varsayımları karşılaştırılmış; travma sonrası stres belirtisi olanların, olmayanlara göre daha fazla olumsuz varsayımları olduğu bulunmuştur.

Öte yandan, travma mağdurlarının, travma sonrası stres belirtilerinin düzelmesinin ardından temel varsayımlarında ne tür değişimler olduğu konusunda ise çok az bulgu bulunmaktadır (Janoff-Bulman, 1989). Belirtilerin ortadan kalkması, bir başka ifadeyle iyileşme, belirtilerin ortaya çıkmasından önceki duruma geri dönüş anlamına gelmektedir. Ancak, travma mağdurları için iyileşme, farklı bir anlam taşımaktadır. Janoff-Bulman (1989), iyileşmenin, travma mağdurunun önceki varsayımlarına yeniden sahip olma değil; travmatik yaşantı ile bütünleşmiş yeni varsayımların oluşturulması anlamına geldiğini vurgulamaktadır. Temel varsayımlardaki değişimleri bu açıdan inceleyen bir çalışmada (Dekel, Solomon, Elklit ve Ginzburg, 2004), savaşa katılmış gazilerin çatışma stresi tepkileri ve TSS belirtileri, olayın hemen ardından ortaya çıkan tepkiler, uzun dönemli tepkiler ve bu ikisi arasındaki sürede dünyaya ilişkin varsayımlarda ortaya çıkan değişim temelinde incelenmiştir. Sonuçlar, gazilerin kontrol grubuna göre, insanların iyiliğine ilişkin daha olumsuz varsayımlara sahip olduğunu; olayın hemen ardından TSS belirtileri gösterenlerin, göstermeyenlere göre kendileri ve dünyaya ilişkin algılarının daha olumsuz olduğunu; olaydan uzun süre sonra belirti gösterenlerin ise, kronik travma sonrası stres bozukluğu olanlara göre daha olumsuz kendilik değeri algıları olduğunu ortaya koymuştur. Çocuğu kemik iliği nakli olacak annelerin temel varsayımlarının boylamsal bir desenle araştırıldığı bir çalışmada da (Rini ve ark., 2004), çocuğunun nakil için hastaneye yatırılışı sırasında annenin temel inançları (1. Ölçüm) ve naklin bir yıl sonrasında (2. Ölçüm) bu inançlardaki değişimin önceki travma ve geçmişteki olumsuz yaşam olaylarına bağlı olarak nasıl etkilendiği incelenmiştir.

Ayrıca, annenin temel inançları ve işlevsel uyumu arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, önceki travmatik yaşantılar ve olumsuz olaylar, hastane dönemindeki temel inançlarla ve daha sonraki dönemlerdeki temel inançlardaki değişimle ilişkili bulunmuştur. Bu bulguya ek olarak, temel inançların fiziksel ve zihinsel işlevlerle de ilişkili olduğu görülmüştür.

Konuyla ilgili yazından aktarılan bu çalışmalardan da görüldüğü gibi, travmatik yaşantıların temel varsayımlar üzerindeki etkileri, yaşanan travmanın türü, temel varsayımlar ve travma sonrası stres bozukluğu arasındaki ilişki, travma sonrası stres belirtilerinin ortadan kalkmasının ardından bozulan varsayımlarda ortaya çıkan değişimler gibi çeşitli açılardan, çeşitli türden travmatik yaşantılara maruz kalan bireylerle yapılan çalışmalarla ele alınmıştır. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği (DİVÖ) kullanılarak yapılan bu araştırmaların bulguları, travmatik olayların neden olduğu bilişsel değişimlere ilişkin bilgi vermektedir. Travma sonrası sürecin farklı bir açıdan da değerlendirilmesine olanak sağlayan bu ölçeğin, ruhsal travma alanına katkı yapacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, travma sonrası süreçte bireyin doğuştan sahip olduğu varsayımlarında ortaya çıkan değişimleri değerlendirmede bir araç olarak kullanılabilir DÜnyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği'nin kültürümüze uyarlanmasına bir temel oluşturmak üzere, geçerlik-güvenirlik ön çalışmasını yapmaktır.

Yöntem

Örneklem

Ölçeğin geçerlik güvenirlik ön çalışması, Ankara'da yaşayan 219 yetişkinden oluşan bir örneklem üzerinde yapılmıştır. Örneklemi oluşturan kişilerin % 63'ü ($N = 137$) kadın, % 37'si ($N = 82$) erkektir. Kadınların % 26'sı ($N = 35$) ilkokul, ortaokul ya da lise mezunu; % 74'ü (102) üniversite öğrencisi ya da mezunu; erkeklerin ise % 65'i ($N = 53$) ilkokul, ortaokul ya da lise mezunu; % 35'i ($N = 29$) üniversite öğrencisi ya da mezunudur. Tüm örneklemin yaş ortalaması 27.71 ($S = 11.21$); kadınların 23.96 ($S = 8.15$), erkeklerin ise 33.96 ($S = 12.79$) olarak bulunmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, DİVÖ'nün yanı sıra, ölçüt bağıntılı geçerliğini sınamak amacıyla Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ) ve Kısa Semptom Envanteri (KSE) kullanılmıştır. Konuyla ilgili araştırmalar gözden geçirildiğinde, temel varsayımların değerlendirilmesinde, DİVÖ'nün yanı sıra Belirti Tarama Listesi (SCL-90) (Derogatis, 1977), Kontrol Odağı Ölçeği (Levenson, 1973), Benlik Saygısı Ölçeği (Rosenberg, 1965), Zung Depresyon Envanteri (Zung, 1965) gibi

ölçme araçları kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışmalardan yola çıkarak, geçerlik-güvenirlilik çalışmasında da ölçeğin ölçüt geçerliğini sınamak amacıyla, RİDKOÖ ve KSE seçilmiştir. Ayrıca, katılımcılarla ilgili demografik bilgi elde etmek amacıyla, yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi sorulmuştur.

Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği (DİVÖ).

Travmatik olaylara maruz kalan bireylerin temel varsayımlarını anlamaya yönelik olarak, Janoff-Bulman (1989) tarafından geliştirilen DİVÖ (World Assumptions Scale-WAS), 32 maddeden oluşan 6 basamaklı Likert tipi bir ölçektir. Bir uçta yer alan "kesinlikle katılmıyorum" ifadesi 1 puan, diğer uçta yer alan "tamamen katılıyorum" ifadesi ise 6 puan almaktadır. Ölçeğin 2, 8, 12, 18 ve 31. maddeleri ters kodlanmaktadır. Özgün formda, her biri birer varsayımı temsil eden yedi alt boyut bulunmaktadır: Dünyanın iyiliği, adalet, olayların kontrol edilebilirliği, rastlantısallık, kendilik değeri, yaşam üzerinde kişisel kontrol ve şans. Ölçekten alınan puanların yükselmesi, kişinin dünyaya ilişkin varsayımlarının daha olumlu olduğu anlamına gelmektedir.

Özgün ölçeğin geliştirilmesinin ilk aşamasında, temel varsayımlar modelinde önerilen 8 varsayımın her biri için maddeler belirlenmiş ve 64 maddelik bir ölçek oluşturularak 254 (155 kadın, 99 erkek) kişiye uygulanmıştır. Elde edilen güvenirlik katsayıları (Cronbach alpha) bu ölçekteki her bir varsayım için dörder maddenin yeterli olabileceğini göstermiştir. Dörder maddelik 8 alt ölçeğin güvenirlik katsayıları, .67 ile .78 arasında bulunmuştur. Bu 32 madde, ölçeğin son şekli için bir araya getirilmiştir. Ölçeğin son hali, 356 kişi tarafından yanıtlanmıştır. Ölçeğin alt boyutlarını belirlemek amacıyla yapılan faktör analizi, ölçeğin oluşturulma aşamasında önerilenle bir fark dışında aynı faktör yapısına sahip olduğunu göstermiştir. Bu aşamada elde edilen faktörlerden dünyanın iyiliği ve insanların iyiliği varsayımlarının tek bir faktörü yansıttığı bulunmuştur. Bu faktör, iyilik varsayımı değerlendiren sekiz maddeden oluşmuştur. Bu grup için de ölçeğin iç tutarlık katsayıları .66 ile .76 arasında değişmektedir (Janoff-Bulman, 1989).

Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ).

Bireylerin genellenmiş kontrol beklentilerinin içsellik-dışsallık boyutu üzerindeki konumu; pekiştiricilerin bireyin kendi içindeki ya da dışındaki güçlerin kontrolünde olduğuna ilişkin sahip olduğu beklentiyi ölçen, 29 maddeden oluşan RİDKOÖ'nün özgün formu Rotter (1966) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe uyarlaması Dağ (1991) tarafından yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda yedi alt boyut elde edilmiş, ancak bu alt boyutların yeterince homojen olarak belirmediği görülmüştür. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .71'dir. Bu çalışmada RİDKOÖ için elde edilen iç tutarlık katsayısı

ise .66'dır. Ölçekteki yükselen puanlar dış kontrol inancında artışı göstermektedir (akt., Savaşır ve Şahin, 1997).

Kısa Semptom Envanteri (KSE). Çeşitli psikolojik belirtileri taramak üzere oluşturulan 53 maddeden oluşan 4 basamaklı Likert tipi ölçeğin orijinal formu Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiştir. Türkçe uyarlaması Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite olmak üzere beş alt boyut elde edilmiştir. Ölçeğin toplam puanı için üç farklı çalışmada elde edilen iç tutarlık katsayıları .96 ve .95 arasında değişmektedir (Şahin ve Durak, 1994). Anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite alt boyutları için elde edilen iç tutarlık katsayıları da sırasıyla .87, .88, .87, .75 ve .76'dır. Bu çalışmada KSE toplam puanı için elde edilen iç tutarlık katsayısı .97; alt boyutları için elde edilen iç tutarlık katsayıları da sırasıyla .89, .90, .86, .82 ve .78'dir. Ölçekten alınan puanların yüksek olması, bireyin belirtilerinin yoğunluğunu göstermektedir (akt., Savaşır ve Şahin, 1997).

İşlem

Özgün ölçekte yer alan maddeler hem araştırmacı hem de bir yabancı dil uzmanı tarafından Türkçe'ye çevrildikten sonra, bir klinik psikolog ve bir sosyal psikolog tarafından özgün form ile karşılaştırılmış ve üzerinde düzeltmeler yapılmıştır. Daha sonra tüm öneriler göz önünde bulundurularak ölçeğin Türkçe formuna son hali verilmiştir.

Veri toplama aşamasında, katılımcılara, çalışmanın amacı sözel olarak anlatılıp katılıma gönüllülük konusunda onayları alındıktan sonra, ölçekler bireysel olarak uygulanmıştır. Ölçeler, üniversite öğrencilerine ders saatlerinin sonunda sınıflarda; üniversite öğrencileri dışında kalan gruplara da işyerlerinde ya da evlerinde verilmiştir. Sıra etkisini kontrol etmek için ölçekler karışık sırada verilmiştir. Test-tekrar test güvenirliğini belirlemek amacıyla, DİVÖ, 85 katılımcıya üç hafta sonra yeniden uygulanmıştır. Bu nedenle katılımcılardan, formun üzerine birer rumuz yazmaları istenmiştir.

Bulgular

Veri Temizleme

Çalışmanın istatistiksel analizlerine geçilmeden önce, verilerde olabilecek hataların düzeltilmesi amacıyla veri temizleme işlemi yapılmıştır. Bunun için, öncelikle, verilerin frekansı alınmıştır. Frekans dağılımında her bir ölçekte olabilecek en küçük ve en büyük değerlerin dışında kalan değerler olup olmadığı kontrol edilmiş; belirlenen bu tür değerler, ölçeklere bakılarak düzeltilmiştir. Ayrıca, çok sayıda ölçek mad-

Tablo 1. Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği'nin Varimaks Rotasyonuna Göre Temel Bileşenler Analizi Sonuçları

Maddeler	Bileşenler						Ortak Katkı
	1	2	3	4	5	6	
4. İnsan doğası temelde iyidir.	.43						.25
5. Bu dünyada kötü olaylardan çok daha fazla iyi şey yaşanır.	.70						.55
9. Dünyada kötülükten çok iyilik vardır.	.78						.65
25. Dünya iyi bir yerdir.	.71						.59
26. İnsanlar temelde nazik ve yardımseverdir.	.56						.54
30. Eğer yeterince yakından bakarsan, dünyanın iyiliklerle dolu olduğunu görürsün.	.72						.62
7. İnsanlar genellikle yaşadıklarını hak ederler.		.63					.42
11. İnsanların kötü kaderleri yaptıkları hatalardan kaynaklanır.		.68					.47
14. İnsanlar, eğer kendileri de iyiyse iyi bir talihe sahip olurlar.		.64					.50
19. İyi insanlar, bu dünyada hak ettiklerini yaşarlar		.56					.42
20. Kendi davranışlarımızla, başımıza kötü şeylerin gelmesini engelleyebiliriz.		.63					.55
22. Eğer insanlar tedbirli davranırlarsa, pek çok talihsizliğin önüne geçilebilir.		.63					.51
23. Kendimi talihsizliklerden korumak için gerekli olan önlemleri alırım.		.37					.35
29. Kötü şeyler olduğunda, bunun nedeni, tipik olarak insanların kendilerini korumak için gerekenleri yapmamasıdır.		.34					.27
10. Temelde şanslı bir insanımdır.			.83				.76
16. Çok şanslı bir insan olduğumu düşünürüm.			.86				.78
21. Hayatıma baktığımda, şansın yüzüme güldüğünü fark ediyorum.			.79				.70
32. Pek çok insandan daha şanslıyım.			.72				.62
2. İnsanlar doğaları gereği arkadaşlık ve nezaketten uzaktır.				.44			.33
3. Kötü olaylar insanlara tesadüfi olarak denk gelir				.75			.61
6. Hayatımızın gidişatı büyük ölçüde tesadüflere bağlıdır.				.79			.64
12. İnsanlar, bir başka insana ne olduğunu umursamazlar.				.32			.33
15. Yaşam, tesadüflere bağlı belirsizliklerle doludur.				.79			.68
24. Genel olarak yaşam bir kumardır.				.61			.56
8. Sık sık, aslında iyi bir insan olmadığımı düşünürüm.					.53		.42
18. Kendime ilişkin olumsuz düşüncelere sahibim.					.70		.58
31. Kişisel özelliklerimden utanmak için nedenim var.					.76		.61
28. Kendim olmaktan son derece memnunum.					.58		.56
13. Genellikle, benim yararına olan sonuçları çoğaltacak şekilde davranırım.						.79	.66
17. Hemen her zaman başıma kötü şeylerin gelmesini engellemek için çaba harcarım.						.43	.32
27. Genellikle, benim için en iyisi olacak şekilde davranırım.						.78	.69
	<i>Özdeğer</i>	6.11	3.18	2.38	1.87	1.67	1.57
	<i>Açıklanan Varyans (%)</i>	11.25	10.00	9.24	8.78	6.72	6.40

Not. Faktörler: 1- iyilik varsayımı, 2 - adalet varsayımı, 3 - şans varsayımı, 4 - rastlantısallık varsayımı, 5 - kendilik değeri varsayımı, 6 - kontrol varsayımı

desini boş bırakan üç katılımcının ölçekleri, analizlere dahil edilmeyerek çalışma dışında bırakılmıştır.

Geçerlik Çalışması

DİVÖ'nün geçerliği, yapı ve ölçüt bağıntılı geçerliği incelenerek belirlenmiştir. Öncelikle ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla, 219 katılımcının aldığı puanlar üzerinden temel bileşenler analizi yapılmıştır. Hiçbir rotasyon işlemi yapılmadan denenen bu ilk çözümde, özdeğerleri birden büyük olan 10 faktör elde edilmiştir. Bu on faktör, varyansın % 67.1'ini açıklamaktadır. Bu ilk çözümün ardından, ölçeğin faktör yapısını belirlemek için uygun rotasyon tekniğinin hangisi olduğu incelenmiştir. Bu amaçla, oblik rotasyon uygulanarak faktörler arasındaki korelasyona bakılmış; bu değerlerin .32'nin altında olduğu görüldüğünden, uygun rotasyon tekniğinin varimaks olduğuna karar verilmiştir.

Faktör sayısını belirlemek için ilk aşamada ölçeğin dayandığı 'Temel Varsayımlar Modeli' ve özgün ölçekteki madde sayısı göz önünde bulundurulmuş; bu nedenle sırasıyla sekiz ('Temel Varsayımlar Modeli'nde önerilen varsayımlar) ve yedi (özgün ölçekteki faktör sayısı) faktörlü çözümler denenmiştir. Bu iki çözümde ölçek maddelerinin faktörlere dağılımı anlamsal olarak uygun olmadığından, faktör sayısının belirlenmesinde kullanılan bir diğer yöntem göz önünde bulundurulmuş ve özdeğerlerin grafik dağılımı (scree plot) incelenmiştir. Özdeğerlerin grafik dağılımında altı kırılma gözlenmesi nedeniyle denenen 6 faktörlü çözümde, aynı faktörde toplanan ölçek maddelerinin anlamsal olarak uygun olduğu gözlenmiştir. Ölçeğin yorumlanabilirliği açısından, altı faktörlü çözümün, bu ölçeğin yapısı için en uygun çözüm olduğuna karar verilmiştir. Bu altı faktör, varyansın %52.41'ini açıklamaktadır. Ölçek maddelerinin ait oldukları faktörler, faktör yükleri, ortak katkı (communality) değerleri ve öz değerleri, Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, birinci faktör varyansın % 11.25'inden; ikincisi % 10'undan; üçüncüsü % 9.24'ünden; dördüncüsü % 8.78'inden; beşincisi % 6.72'sinden; altıncısı % 6.40'ından sorumludur. Bu çalışmada alt faktörler sırasıyla iyilik varsayımı (6 madde), adalet varsayımı (8 madde), şans varsayımı (4 madde), rastlantısallık varsayımı (6 madde), kendilik değeri varsayımı (4 madde); ve kontrol varsayımı (3 madde) olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin birinci maddesinin hiçbir faktörden yük almadığı görülmektedir. Ölçeğin faktörleri arasındaki korelasyon katsayıları Tablo 2'de verilmektedir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi, iyilik varsayımı boyutu ile adalet, şans ve kontrol varsayımı boyutları arasında; adalet varsayımı boyutu ile şans ve kontrol varsayımı boyutları arasında; şans varsayımı boyutu ile kontrol varsayımı boyutu arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir ilişki vardır. Rastlantısallık varsayımı boyutunun ise kontrol varsayımı boyutu ile negatif yönde anlamlı düzeyde bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Ölçeğin alt boyutları arasındaki diğer korelasyonlar istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine sahip değildir.

Ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliğini belirlemek amacıyla, DİVÖ toplam puanı ve alt ölçekleri ile Kısa Semptom Envanteri (KSE) ve alt ölçekleri ve Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ) toplam puanı arasındaki ilişkilere bakılmıştır. Bu ilişkiler Tablo 3'te verilmektedir.

Tablo 3'te görüldüğü gibi, DİVÖ'nün alt boyutlarından şans varsayımının KSE'nin tüm alt boyutlarıyla negatif yönde, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişkisi vardır. Kendilik değeri varsayımı ise, KSE alt boyutlarıyla pozitif yönde ilişkilidir. DİVÖ toplam puanı ve iyilik varsayımı, adalet varsayımı, rastlantısallık varsayımı olmak üzere üç alt boyutunun RİDKOÖ toplam puanı ile korelasyonu ise negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlılık düzeyindedir.

Tablo 2. DİVÖ'nün Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	1	2	3	4	5	6
1. İyilik Varsayımı	1.00	.37***	.33***	.09	.06	.21***
2. Adalet Varsayımı		1.00	.34***	-.03	.07	.31***
3. Şans Varsayımı			1.00	.01	-.01	.13*
4. Rastlantısallık Varsayımı				1.00	.02	-.18**
5. Kendilik Değeri Varsayımı					1.00	.12
6. Kontrol Varsayımı						1.00

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Güvenirlilik Çalışması

DİVÖ'nün güvenirliliğine ilişkin bilgi, Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı, test-tekrar test tekniği ve madde-test korelasyonu ile elde edilmiştir.

Ölçek toplam puanı için yapılan iç tutarlık analizi sonucunda, 185 kişiden tüm ölçek için elde edilen iç tutarlık katsayısı .70'tir. Ölçeğin iyilik varsayımı, adalet varsayımı, şans varsayımı, rastlantısallık varsayımı, kendilik değeri varsayımı ve kontrol varsayımı alt boyutlarının iç tutarlık katsayıları da sırasıyla .58, .57, .85, .59, .13 ve .47 olarak bulunmuştur. Ölçeğin zaman içindeki tutarlılığına bakmak amacıyla, ölçek 84 kişiye ortalama üç hafta sonra bir kez daha verilmiştir. Bunun sonucunda elde edilen test-tekrar test güvenirlilik katsayısı tüm ölçek için .58'dir ($p < .001$). Ölçeğin alt boyutlarının zaman içindeki tutarlıklarına ilişkin güvenirlilik katsayıları ise, iyilik varsayımı için .54; adalet varsayımı için .59; şans varsayımı için .73; rastlantısallık varsayımı için .42; kendilik değeri varsayımı için .37; kontrol varsayımı için .44 olarak bulunmuştur (tüm değerler için $p < .001$).

DİVÖ'yü oluşturan maddelerin ait oldukları alt ölçek toplam puanıyla ilişkisine bakılarak, madde analizi yapılmıştır. Bu analize ilişkin sonuçlar Tablo 4'te verilmektedir.

Tablo 4'te görüldüğü gibi, maddeler ile her bir faktör toplam puanı arasındaki korelasyonlar, iyilik varsayımı için .39 ile .59; adalet varsayımı için .30 ile .54; şans varsayımı için .62 ile .74; rastlantısallık varsayımı için .19 ile .58; kendilik değeri varsayımı için

.17 ile .41; kontrol varsayımı için .08 ile .46 arasında bulunmuştur.

Tartışma

Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği'nin (DİVÖ) kültürümüze uyarlanması amacıyla yapılan bu geçerlik-güvenirlilik ön çalışmasında, ölçeğin faktör yapısı belirlenerek, elde edilen faktör yapısı temelinde, ölçeğin dış kriter geçerliği, iç tutarlığı, test-tekrar test güvenirliliği ve madde-toplam korelasyonu araştırılmıştır.

DİVÖ'nün yapı geçerliğini belirlemek amacıyla yapılan temel bileşenler analizi sonucunda, ölçeğin özgün formundakinden farklı olarak altı faktör elde edilmiştir. Hangi ölçek maddelerinin hangi faktör altında toplandığı göz önünde bulundurulduğunda, bu çözümün, ölçeğin yorumlanabilirliği açısından uygun olduğu görülmektedir. Ancak bir maddenin (Madde 1) faktör yükünün .32'nin altında olduğu bulunmuştur. Bir maddenin, hiçbir faktörde .32'nin üzerinde yüke sahip olmaması, o faktörün hiçbir faktörün altında yer almadığı anlamına gelmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2001). Bu maddenin, ölçeğin özgün formunda 'adalet' boyutunda yer alan maddelerle bir arada yer alırken bu çalışmada elde edilen faktör yapısı sonucunda kontrol olarak adlandırılan boyutta, özgün ölçekten farklı maddelerle bir arada yer aldığı da dikkati çekmektedir. Özgün formun geliştirilmesinde ise, bu maddenin, ölçeğin dayandığı modeldekine uygun bir alt boyutta olduğu ve faktör yapısına katkısının düşük olmadığı görülmektedir (Janoff-Bulman, 1989).

Tablo 3. DİVÖ Alt Boyutları ile KSE Alt Boyutları ve RİDKOÖ Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	KSE	Anksiyete	Depresyon	Olumsuz Benlik	Somatizasyon	Hostilite	RİDKOÖ
DİVÖ Toplam Puanı	-.08	-.08	-.11	-.01	.04	-.15	-.30***
İyilik Varsayımı	-.09	-.11	-.11	-.03	-.03	-.13	-.23***
Adalet Varsayımı	-.06	-.07	-.10	.01	-.01	-.08	-.10***
Şans Varsayımı	-.28***	-.21***	-.26***	-.26***	-.22***	-.28***	-.11
Rastlantısallık Varsayımı	-.07	-.05	-.10	-.02	-.01	-.10	-.16*
Kendilik Değeri Varsayımı	.36***	.36***	.35***	.38***	.20***	.20***	-.01
Kontrol Varsayımı	.08	.03	.10	.09	.05	.06	-.05

* $p < .05$, *** $p < .001$

Tablo 4. Madde Analizi Sonuçları

Maddeler	Madde Ortalaması	Madde Çıktığında Ölçek Ort.	Madde Çıktığında Ölçek Varyansı	Madde-Toplam Korelasyonu	Çoklu Korelasyon Karesi	Madde Çıktığında Ölçek Alfa'sı
Faktör 1						
4	2.49	20.29	30.25	.39	.21	.79
5	3.90	18.88	17.87	.45	.35	.47
9	3.95	18.83	16.35	.59	.44	.40
25	4.22	18.56	16.54	.55	.38	.42
26	4.13	18.65	19.17	.40	.41	.50
30	4.09	17.13	17.13	.58	.46	.42
Faktör 2						
7	3.70	27.59	26.87	.30	.23	.52
11	3.85	27.43	23.96	.49	.31	.45
14	3.35	27.94	26.42	.35	.27	.51
19	3.48	27.80	41.81	.47	.27	.75
20	4.17	27.12	25.56	.49	.43	.46
22	4.44	26.84	25.96	.54	.43	.45
23	4.37	26.92	27.65	.39	.28	.50
29	3.92	27.37	27.28	.41	.20	.49
Faktör 3						
10	3.52	11.00	13.80	.69	.52	.81
16	3.25	11.28	13.08	.73	.57	.80
21	3.71	10.81	13.96	.74	.55	.80
32	4.05	10.48	14.07	.63	.43	.84
Faktör 4						
2	1.91	20.03	32.74	.28	.10	.73
3	3.98	17.96	20.62	.46	.37	.48
6	4.42	17.52	19.64	.54	.44	.44
12	3.56	18.38	25.09	.19	.11	.60
15	3.97	17.97	18.59	.58	.40	.42
24	4.11	17.83	19.72	.48	.30	.47
Faktör 5						
8	2.21	10.27	5.40	.17	.11	-.08
18	3.01	9.48	4.10	.31	.23	-.40
28	5.24	7.24	9.83	.41	.17	.57
31	2.02	10.47	4.47	.26	.24	-.28
Faktör 6						
13	4.11	11.25	6.69	.44	.29	.22
17	4.31	11.05	9.00	.16	.08	.50
27	4.53	10.83	7.30	.46	.30	.23

Bu maddenin ait olduğu faktörün toplam puanıyla korelasyonunun da kabul edilir düzeyde olmadığı gözlenmektedir. Madde analizi sonucunda bir maddenin toplam puanla .20'den daha düşük bir korelasyona sahip olması, o maddenin, ölçekle değerlendirilen özelliği ölçmediği anlamına gelmektedir (akt., Ayvaşık, 2000). Tüm bu bulgular göz önünde bulundurulduğunda, bu maddenin kabul edilir bir madde olmadığı görülmektedir. Bu sonucun nedeni, bu maddenin ifadesinin anlaşılmasındaki sorun olabilir. "Kötü talihin değerli ve iyi insanlara isabet etme olasılığı çok düşüktür" şeklinde Türkçeleştirilen maddede hem olumsuz anlam içeren bir sözcük (kötü talih) hem de olumsuz ifade (isabet etme olasılığı çok düşüktür) bulunmaktadır. Maddenin anlaşılmasını güçleştiren bu cümle yapısı basitleştirilerek (örneğin, "kötü şans iyi insanlara rastlamaz") ifade edilebilir.

Ölçeği oluşturan alt boyutların birbirleriyle korelasyonlarını incelemek amacıyla yapılan analiz sonucunda ise, yalnızca iyilik varsayımı boyutu ile adalet, şans ve kontrol varsayımı boyutları arasında; adalet varsayımı boyutu ile şans ve kontrol varsayımı boyutları arasında; şans varsayımı boyutu ile kontrol varsayımı boyutu arasında ve rastlantısallık varsayımı boyutu ile kontrol varsayımı boyutu arasında anlamlılık düzeyine ulaşan korelasyonlar olduğu gözlenmiştir. Aynı boyutu ölçen tüm alt boyutların birbirleriyle anlamlı korelasyonlara sahip olması beklenirken yalnızca bazı alt boyutlar arasında korelasyon gözlenmesi, ölçek faktörlerinin, ölçeğin bütünü ile değerlendirilmesi amaçlanan boyutu ölçmeye hizmet etmediğini akla getirmektedir. Ölçeğin faktör yapısını belirlemek üzere Danimarka'da yapılan bir başka çalışmada da (Elklit, Shevlin, Solomon ve Dekel, 2007), elde edilen faktörler arasında, bu çalışmadakine benzer şekilde, bazı faktörler arasındaki korelasyonların anlamlı düzeyde olmadığı bulunmuştur.

Madde analizi sonucunda, faktör yükü açısından da sorunlu olduğu gözlenen 1. madde dışında, ait oldukları alt faktör toplamıyla düşük korelasyona sahip üç madde (8., 12., 17. maddeler) daha göze çarpmaktadır. Her biri farklı bir faktöre ait olan bu üç maddenin faktör yükleri incelendiğinde ise, faktör yüklerinin .30 değerinin üzerinde olduğu; bir başka deyişle faktör yüklerine katkılarının düşük olmadığı görülmektedir. Özgün ölçekle karşılaştırıldığında da, bu üç maddeden yalnızca birinin (12. madde), özgün formdakinden farklı bir faktöre girdiği dikkati çekmektedir. Özgün formda "iyilik" alt boyutunda bulunan bu madde, bu çalışmada rastlantısallık faktörü altında yer almıştır. Bu farklılaşma maddenin ifadesinden kaynaklanıyor olabilir. "İnsanlar, bir başka insana ne olduğunu umursamazlar" şeklinde Türkçeleştirilen bu madde "İnsanlar başka birine olanlar konusunda kayıtsızdır" şeklinde ifade edilebilir.

Ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliğine ilişkin bilgi elde etmek amacıyla kullanılan KSE ve RİDKOÖ ile korelasyonları incelendiğinde de, DİVÖ toplam puanı ve alt boyutlarının pek çoğunun, KSE toplam puanı ve alt boyutları ve RİDKOÖ toplam puanı ile anlamlılık düzeyine ulaşmayan korelasyonları olduğu görülmektedir. Özellikle madde analizi sonucunda toplam puanla düşük korelasyona sahip olduğu bulunan maddelerin dahil olduğu faktörlerin (rastlantısallık varsayımı ve kontrol varsayımı), KSE ve alt boyutları ile korelasyonlarının anlamlı olmadığı dikkati çekmektedir. Kendilik değeri varsayımı faktörünün de, beklenen tersine KSE alt faktörleri ile pozitif yönde anlamlı korelasyonlara sahip olduğu gözlenmektedir. Bu bulgular, DİVÖ'nün ölçüt bağıntılı geçerliğine ilişkin bu kanıtların yetersizliği olarak yorumlanabilir. DİVÖ, travmaya maruziyetin ardından temel inançlarda ortaya çıkan değişimlerin değerlendirilmesi amacıyla geliştirilen bir ölçek olduğundan, ölçeğin, travma sonrası stres belirtilerini değerlendiren ölçeklerle birlikte, travmatik bir yaşantısı olan bireylere uygulanması daha anlamlı bulgular sağlayacaktır. Foa ve arkadaşları (1999) tarafından yapılan bir araştırmada DİVÖ, Travma Sonrası Bilişler Envanteri'nin (Posttraumatic Cognitions Inventory) geçerlik çalışmasının bir parçası olarak kullanılmıştır. Bu çalışma sonucunda, DİVÖ ile travma sonrası strese ilişkin ölçümler arasında düşük-orta düzeyde korelasyonlar bulunmuştur. Ayrıca, DİVÖ'yü oluşturan faktörlerin hiçbiri, travma sonrası stresin düzeyiyle anlamlı korelasyon göstermemiştir. Bu bulgu, travmatik olaydan etkilenen bilişleri değerlendirmek için geliştirilmiş bir ölçek olan DİVÖ'nün, özgül olarak kronik travma sonrası stres belirtilerini ölçmeye yönelik olmamasından kaynaklı olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Aktarılan çalışmada elde edilen bulgular sonucunda, DİVÖ'nün, travma sonrası stres belirtileriyle ilişkili bilişleri ölçmeye yönelik bir klinik değerlendirme aracı olarak sınırlı bir kullanımı olduğu belirtilmektedir (Foa ve ark., 1999).

Madde analizinde, toplam puanla düşük korelasyon gösteren bu dört maddenin ait oldukları farklı faktörlerin iç-tutarlılıkları incelendiğinde ise, 8. maddenin ait olduğu kendilik değeri varsayımı faktörünün çok düşük Cronbach Alfa değerine sahip olduğu görülmektedir. Ölçeğin tümü için elde edilen iç-tutarlık katsayısının (.70), alt boyutların ayrı ayrı sahip oldukları iç-tutarlık katsayılarına göre oldukça yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Ölçeğin zaman içindeki tutarlığı ise, hem toplam puan hem de alt boyutlar için çok yüksek olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir. Bu güvenilirlik analizinde de, iç-tutarlığı çok düşük olan kendilik değeri varsayımı faktörünün, en düşük test-tekrar test korelasyonuna sahip olduğu dikkati çekmektedir.

Bulguların tümü birden göz önünde bulundurulduğunda, DİVÖ'nün Türkçe formunun, bazı sorunlar taşıdığı görülmektedir. Faktör analizi, madde analizi ve dış kriter analizi sonucu göze çarpan sorunlar, ölçeğin, bu haliyle, 'Temel Varsayımlar Modeli'nde önerilen temel varsayımları ayırt edebilecek duyarlılığa sahip olmadığını göstermektedir. Ancak, sorunlu maddelerin ölçek dışında bırakılmasının, uygun bir yol olmadığı düşünülmektedir. Tüm ölçeğin düşük olmayan bir iç tutarlılığa sahip olması ve dört madde dışında madde analizinde yüksek madde-toplam korelasyonları elde edilmesi, bu sorunların, ölçeğin anlaşılabilirliği ile ilgili bazı sıkıntılardan kaynaklanıyor olabileceğini düşündürmektedir. Ölçek maddelerinin, daha soyut düşünmeyi gerektirmesi ve bazı maddelerin olumsuz sözcüklerle olumlu anlam içeren ya da tersi şekilde ifade edilmesi, ölçeğin anlaşılmasını güçleştirmiş olabilir. Bu nedenle, ölçek maddeleri yeniden gözden geçirilerek, hem travma geçirmemiş hem de çeşitli türden travmatik yaşantılara maruz kalmış kişilerden oluşan bir örneklemden elde edilecek verilerle, Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği'nin Türkçe geçerlik-güvenirlilik çalışmasını yinelemek yararlı olabilir. Travmatik olayların neden olduğu bilişsel değişimlerin kavranmasına katkıda bulunarak travma sonrası iyileşmede gerekli olan temel varsayımlar ve travmaya ilişkin bilginin bütünleştirilmesi sürecinde yol gösterici olacağı düşünülen bu ölçeğin, bu ön çalışmada ortaya konan sorunlar göz önünde bulundurularak yeniden ele alınmasının, ruhsal travma alanında kullanılan değerlendirme araçlarına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Ayvaşık, H. B. (2000). Kaygı duyarlılığı indeksi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15 (46), 43-57.
- Becker, E. (1973). *The denial of death*. NY: Free Press
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Attachment*. London: Hogarth.
- Dağ, İ. (1991). Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği'nin (RİDKOÖ) üniversite öğrencileri için güvenirliği ve geçerliği. *Psikoloji Dergisi*, 7 (26), 10-16.
- Dekel, R., Solomon, Z., Elklit, A. ve Ginzburg, K. (2004). World assumptions and combat-related posttraumatic stress disorder. *The Journal of Social Psychology*, 144, 407-420.
- Elklit, A., Shevlin, M., Solomon, Z. ve Dekel, R. (2007). Factor structure and concurrent validity of the world assumptions scale. *Journal of Traumatic Stress*, 20 (3), 291-301.
- Epstein, S. (1973). The self-concept revisited, or a theory of a theory. *American Psychologist*, 28, 404-416.
- Foa, E. B., Ehlers, A., Clark, D. M., Tolin, D. F. ve Orsillo, S. M. (1999). The posttraumatic cognition's inventory (PTCI) development and validation. *Psychological Assessment*, 11, 303-314.
- Janoff-Bulman, R. ve Berg, M. (1998). Disillusionment and the creation of value: From traumatic loss to existential gains. J. Harvey, (Ed.), *Perspectives on loss: A sourcebook*. Washington, DC: Taylor & Francis.
- Janoff-Bulman, R. ve Frieze, I. H. (1983). A theoretical perspective for understanding reactions to victimization. *Journal of Social Issues*, 39, 1-17.
- Janoff-Bulman, R. (1989). Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct. *Social Cognition*, 7, 113-136.
- Janoff-Bulman, R. (1992). *Our fundamental assumptions: Shattered assumptions*. New York: The Free Press.
- Janoff-Bulman, R. (2004). Posttraumatic growth: Three explanatory models. *Psychological Inquiry*, 15, 30-34.
- Janoff-Bulman, R. ve Yopyk, D. J. (2004). Random outcomes and valued commitments: Existential Dilemmas and the Paradox of meaning. J. Greenberg, S. L. Koole ve T. Pyszczynski, (Ed.), *Handbook of existential psychology*. NY: Guilford.
- Lerner, M. J. (1980). *The belief in a just world*. New York: Plenum.
- Magwaza, A. S. (1999). Assumptive worlds of traumatized South African adults. *The Journal of Social Psychology*, 139, 622-630.
- Marris, P. (1975). *Loss and change*. Garden City, NY: Anchor/Doubleday.
- Mathews, L. T. ve Marwit, S. J. (2004). Examining the assumptive world views of parents bereaved by accident, murder, and illness. *Omega*, 48, 115-136.
- Parkes, C. M. (1971). Psycho-social transitions: A field of study. *Social Science and Medicine*, 5, 101-115.
- Rini, C., Manne, S., DuHamel, K. N., Austin, J., Ostroff, J., Boulad, F., Parsons, S. K., Martini, R., Williams, S., Mee, L., Sexson, S. ve Redd, W. H. (2004). Changes in mothers' basic beliefs following a child's bone marrow transplantation: The role of prior trauma and negative life events. *Journal of Traumatic Stress*, 17, 325-333.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized expectancies for internal vs external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80, 1-28.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. H. (1997). *Bilişsel-Davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Schwartzberg, S. S. ve Janoff-Bulman, R. (1991). Grief and the search for meaning: Exploring the assumptive worlds of bereaved college students. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 10, 270-288.
- Solomon, Z., Iancu, I. ve Tyano, S. (1997). World assumptions following disaster. *Journal of Applied Social Psychology*, 27, 1785-1798.
- Stern, D. N. (1985). *The interpersonal world of the infant: A view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York: Basic Books.
- Şahin, N. H. ve Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri'nin Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 31, 44-56.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics (4. baskı)*. Boston: Allyn and Bacon.
- Wickie, S. K. ve Marwit, S. J. (2000). Assumptive world views and the grief reactions of parents of murdered children. *Omega*, 42, 101-13.
- Zung, W. K. (1965). A self-rating depression scale. *Archives of General Psychiatry*, 12, 63-70.

Summary

Reliability and Validity Study of World Assumptions Scale: Pilot Study

Banu Yılmaz

Ankara University

Traumatic events might have an emotional, behavioral and/or cognitive effects on trauma survivors. One way of understanding the psychological reactions of individuals who have experienced extreme negative events is to focus on people's basic assumptions and the impact of traumatic events on these assumptions (Janoff-Bulman & Frieze, 1983). Research with trauma victims reveal that people generally operate on the basis of important assumptions that are unquestioned (e.g., Foa, Ehlers, Clark, Tolin & Orsillo, 1999; Janoff-Bulman, 1989; Magwaza, 1999; Matthews & Marwit, 2004; Wickie & Marwit, 2000). Traumatic incidents may shatter these assumptions, and demonstrate the nature of these beliefs (Janoff-Bulman, 1992).

Janoff-Bulman (1989) suggested "Model of Basic Assumptions" to provide a theoretical framework for people's beliefs and assumptive worlds, and defined three categories of basic assumptions: Benevolence of the world, meaningfulness of the world, and self-worth.

Benevolence of the world refers to the extent to which people view the world positively or negatively. This assumption involves two basic beliefs: Benevolence of the impersonal world and benevolence of people. The more individuals believe in the benevolence of the impersonal world, the more they believe that the world is a good place (Janoff-Bulman, 1989; 1992).

Meaningfulness of the world refers to people's beliefs about the distribution of good and bad outcomes. The first principle of this assumption is justice. According to this principle, people deserve what they get or get what they deserve. The underlying belief of the second principle, controllability, is that people can directly control their world through their own behavior. The third principle of this belief is randomness, which means that events happen because of chance (Janoff-Bulman, 1989; 1992).

Self-worth refers to the beliefs about oneself. The first assumption related to the self is the belief in one's

self-worth. The second self-relevant assumption, self-controllability, involves the extent to which individuals see themselves as the type of people who engage in appropriate behaviors. The third assumption with regard to the self is related to perceptions of chance (Janoff-Bulman, 1989; 1992).

Totally, there are eight primary assumptions in Janoff-Bulman's theoretical framework: benevolence of the world, benevolence of people, justice, controllability, randomness, self-worth, self-controllability, and luck. Based on these fundamental assumptions in the model, Janoff-Bulman (1989) developed a scale called "World Assumptions Scale" (WAS) in order to measure basic assumptions of trauma victims. The scale has seven sub-scales, each of which represents an assumption in the model: benevolence of the world, justice, control, randomness, self-worth, self-control, luck.

In the related literature, there are several research conducted using World Assumptions Scale on variety of samples in different cultures. The purpose of this research was to investigate the reliability and validity of the Turkish version of WAS.

Method

Participants

The sample of the study consisted of 219 individuals. Of these, 63 % ($N = 137$) are females, and 37 % are males. Twenty six percent ($N = 35$) of the females have elementary, secondary, or high school; 74 % ($N = 102$) have university degree, and 65 % ($N = 53$) of the males have elementary, secondary, or high school; 35 % ($N = 29$) have university degree. The mean age of the sample is 27.71 ($SD = 11.21$).

Instruments

World Assumptions Scale (WAS). A 32-item, 6-point Likert scale developed by Janoff-Bulman (1989),

in order to understand people's basic assumptions. The scale has 7 dimensions each of which represent an assumption: The benevolence of the world, justice, controllability, randomness, self-worth, self-controllability, and luck.

Rotter Internal-External Locus of Control Scale.

A 29-item scale developed by Rotter (1966), and adapted into Turkish by Dağ (1991). The internal consistency coefficient of the scale is .71 in the adaptation study, and .66 in the present study.

Brief Symptom Inventory. A 53 item, 4-point Likert scale developed by Derogatis (1992), and adapted into Turkish by Şahin and Durak (1994). The scale has 5 sub-scales namely anxiety, depression, negative self, somatization, hostility. The internal consistency coefficients of the scale in the adaptation studies range between .96 and .95; and it was found to be .97 in the present study.

Procedure

The items of the original form of the scale were translated into Turkish. The scales were distributed in different orders in order to control the order effect. In order to determine the test-retest reliability, WAS was given for the second time to 85 participants three weeks later.

Results

In order to find out the factor structure of the scale, a principal component analysis was conducted. The

first factor (*benevolence, 6 items*) is responsible from the 11.25 % of the total variance; the second (*justice, 8 items*) is from 10.00 %; the third (*luck, 4 items*) is from 9.24 %; the fourth (*randomness, 6 items*) is from 8.78 %; the fifth (*self-worth, 4 items*) is from 6.72 %; the sixth (*control, 3 items*) is from 6.40 %.

The criterion validity of the scale was assessed by using the Brief Symptom Inventory (BSI) and Rotter Internal-External Locus of Control Scale (RIELCS). There were negative correlations between luck and each sub-scale of BSI; and self-worth and each sub-scales of BSI. The total WAS score was found to be negatively correlated with the total RIELCS.

The internal consistency of the scale was found to be .70, and the test-retest reliability coefficient was .58. The alpha coefficients of the subscales were in the range of .13 - .85. The result of the item analysis showed that four items of the scale had a correlation coefficient below the level of .20.

Discussion

The findings of the study in general reveal that the Turkish form of the World Assumptions Scale needs to be reviewed in terms of the expressions of the items. The reliability and validity of this scale should be repeated based on data gathered from a sample consisted of individuals exposed to different kinds of traumatic events. The usage of this scale in trauma research would contribute knowledge on psychological aftermath of trauma.